

IV. IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS VALSTYBĖS POLITIKAI

1. Bendrosios pastabos

1. Tyrime „Lietuvos tauta: būklės ir raidos perspektyvų analizė“ Lietuvos raidos būklė, politinis vertinimas ir strateginės išvalgos nagrinėtos remiantis ne sektoriniu, o probleminiu principu. Tyrimas turi Lietuvos intelektualinių pajėgumų diagnostinį pobūdį: jis atskleidė šios krypties tyrinėjimų stygių Lietuvoje bei poreikį juos plėsti ir gilinti. Šiuo metu atskirų veiklos sričių ir aspektų analizė dar negali būti tokia veiksminga, nes yra formaliai ribota, fragmentiška ir neatspindi skirtingų aplinkų ir kontekstų sąveikos, kuri dabartiniu visuomenės raidos laikotarpiu vaidina itin svarbų vaidmenį indikuojant šalies raidos kokybines charakteristikas.
2. Lietuvos situacija įvertinta ne tik analizuojant esamą valstybės vidaus padėtį, bet ir atsižvelgiant į bendrąsias pasaulio raidos tendencijas. Didelis dėmesys skirtas tokiems esminiams veiksniams kaip informacijos ir žinių visuomenės įtaka, ekonominio ir socialinio modelio kaita, tarpkultūrinių terpių poveikis, kvalifikacijų ir pilietinio gyvenimo transformacija.
3. Tyrimas ne tik atskleidžia Lietuvos raidos silpnąsias grandis, bet ir paaiškina pagrindines jų priežastis. Esminių problemų ir jų simptomų identifikavimas, naudojant šiuolaikines analizės ir vertinimo metodologijas, yra vienas šio kompleksinio tyrimo pasiekimų.
4. Tautos būklės tyrimas traktuojamas saugumo, išlikimo ir nacionalinių interesų plačiaja prasme požiūriu. Keliami esminiai klausimai, kaip Lietuva galėtų išlaikyti savarankiškumą ir toliau kūrybingai plėtoti tapatybę, išsaugoti ir aktualizuoti kultūrinį bei politinį paveldą ir pritaikyti savo reikmėms globaliosios kultūros įtakas, kaip įstengtų neprarasti vertybinio potencialo ir puoselėtų lietuviškąjį etinį kodą pasikeitusiomis sąlygomis. Saugumo ir nacionalinių interesų požiūriu itin svarbios sociodemografinės tendencijos ir jų kokybinės charakteristikos.
5. Praktiniu ir taikomuoju požiūriu tyrimo rezultatai yra tikslingai orientuoti į politinius sprendimus ir strateginių procesų tobulinimą. Rekomendacijos ir

pasiūlymai, pateikiami kiekviename probleminiame skirsnyje, leidžia formuluoti politinių sprendimų prioritetus.

6. **Svarbiausias tyrimo rezultatas – suformuluotos bendrosios galimo Lietuvos augimo prielaidos ir perspektyvos.** Šiuo požiūriu augimas suprantamas kaip gebėjimas konkuruoti ne vien tradicine ekonomine prasme, bet ir tobulinant socialinius santykius, plėtojant technologijas, didinant darbo ir darbinio gyvenimo kokybę, kuriant bendras vertybes ir didinant pilietinės visuomenės veiksmų įtaką, taip pat modernizuojant švietimo, mokslo ir kultūros formas.
7. **Tyrimas taip pat atskleidžia, jog šiandien Lietuvoje egzistuoja didelis humanitarinių socialinių mokslų diskurso atotrūkis nuo viešosios, politinės erdvės, stinga mokslo sąveikos su viešąja politika.** Atsiskleidžia ne tik paskirų visuomenės ir valstybės raidai modeliuoti, analizuoti ir įvertinti reikalingų tyrimų stygius, bet išties pažinimo sričių silpnumas ir sustabarėjimas, menkas gebėjimas išsikelti šiandienei visuomenės raidai opius klausimus ir į juos veiksmingai atsakyti.
8. **Daroma bendra tyrimo išvada, kad dauguma aktualių problemų Lietuvoje suprantamos ne šiuolaikiškai, kai kurios iš jų apskritai nėra pakankamai identifikuotos ir tiriamos, o tik pridengiamos bendraisiais samprotavimais.** Trūkstant modernaus supratimo ir jo politinės išraiškos būdų, mažėja šalies strateginio valdymo veiksmingumas, konkretūs veiksmai neatitinka strateginių planų. Nesant adekvataus būklės supratimo, mėginimas spręsti problemas per finansavimo didinimą negali būti veiksmingas be struktūrinių permainų. Sėkminga Lietuvos plėtra šiandien priklauso ne nuo pačių lėšų, o nuo jų panaudojimo efektyvumo. O šis tiesiogiai pareina nuo modernios kvalifikacijos ir šiuolaikinės pasaulėžiūros.

2. Pagrindinės išvados

1. **Lietuvoje iki šiol nesuforuotas valstybės strateginio mąstymo ir valdymo modelis.** Politinių sprendimų lygmenyje nėra pakankamai suvokta struktūrinių permainų būtinybė ir neieškoma realių ir efektyvių jų įgyvendinimo priemonių. Dauguma problemų suprantamos tradiciškai ir fragmentiškai. Jos vertinamos „iš vidaus“, neprojektuojant šalies raidos

bendrame pasaulio raidos kontekste. Valstybės valdymo modelis politiškai orientuotas į save, o ne į piliečius ar strateginius valstybės tikslus.

2. Daugelyje gyvybinių valstybės funkcionavimo sričių vyrauja paradigminis atsilikimas.

Vienas didžiausių trūkumų, stabdančių valstybės raidą, išlieka kompleksinio ir tarpdalykinio supratimo apie konkurencingumą, nacionalinį saugumą ir nacionalinius interesus nebuvimas. Šių vertybių supratimas šiandieniniame pasaulyje yra esmingai pasikeitęs ir reikalauja kokybiškai naujo įprasminimo. Neužtenka vien formaliai apibrėžti strateginius prioritetus ar sritis – būtina siūlyti naujus šių problemų sprendimo būdus ir požiūrius. Iki šiol politiškai bei strategiškai nepakankamai įvertinta Lisabonos strategijos įgyvendinimo svarba didinant Lietuvos ir sykiu Europos globalųjį konkurentiškumą. Lietuvoje Lisabonos strategijos procesai grindžiami tradicinėmis pramoninės visuomenės kriterijais, o ne žinių visuomenės ir žinių ekonomikos kategorijomis.

3. Pagrindiniai strateginiai šalies dokumentai neteikia visuomenei ir piliečiams patikimų valstybės raidos orientyrų.

Juose „šalies gerovė“ tapatinama su tuo, kas individualistinės gerovės sampratos požiūriu yra veikiau būtinos ar pakankamos sąlygos šiai gerovei pasiekti: nurodomos tik pasyvios valstybės funkcijos, kurios turėtų netrukdyti piliečiams kurti savo gerovę, tačiau nenumatomos aktyvios priemonės, skatinančios tokią pozityvios kūrybos plėtrą. Strateginiai dokumentai nepakankamą dėmesį skiria priemonėms, kuriomis siekiama užtikrinti šalies pažangą, ir jų suderinamumo problemai. Deklaruojama socialinės gerovės valstybės Lietuvoje plėtotė reikalauja kur kas didesnio aiškumo, į kokį gerovės valstybės modelį orientuojamasi ir kokiomis priemonėmis jo siekiama. Dabartinis Lietuvos gerovės valstybės režimas vis dar yra „posocialistinis“. Viešajame diskurse vyrauja valdžios kuriamos ir visuomenei dovanojamos „gerovės valstybės“ vaizdinys, atitinkantis dalies pokomunistinės visuomenės iliuzijas, bet gerokai prasilenkiantis su socialine ir ekonomine Lietuvos tikrove. Strateginiuose dokumentuose numatoma valstybės gerovė per menkai siejama su esminėmis bendros gerovės sąlygomis ir komponentais: pilietinių bei politinių laisvių ir teisių užtikrinimu, savarankiškos, iniciatyvios pilietinės visuomenės plėtra, kokybiško socialinio kapitalo brandinimu.

4. Nėra veiksmingai sprendžiamos technokultūrinio atsilikimo problemos. Technokultūrinio atsilikimo viešojo Lietuvos politika iki šiol nėra įvardijusi kaip paradigminės problemos.

Lietuvos atsilikimas apibūdinamas, remiantis tik kiekybiniais ekonominiais, socialiniais statistiniais duomenimis, vengiant atvirai pripažinti kokybinį – civilizacinį – Lietuvos atsilikimą nuo išsivysčiusių Vakarų valstybių. Kol kas Lietuvoje žinių visuomenė suprantama tik simboliškai ir ideologiškai – trūksta praktinių jos kūrimo veiksmų, visuomeninės ir ekonominės prasmės akcentavimo kasdieninėje ir valstybės valdymo veikloje. Struktūrinių fondų parama, kurią Lietuva 2004-2006 m. skyrė žmogiškųjų išteklių plėtrai, yra proporcingai mažiausia dalis tarp naujų ES narių. Lietuva įvardyta kaip Europos valstybė, atsiliekanti kuriant žinių ekonomiką. Šie duomenys verčia abejoti, ar Lietuva, svarbiausiose strateginiuose dokumentuose pasirinkusi žinių visuomenės ir žinių ekonomikos plėtrą, iš tikrųjų laikosi šio kurso. Sąvokų painiojimas, tikslios sampratos nebuvimas ir sąvokų vartojimo nesuvienodinimas atspindi valstybės sektoriaus siaurą, instrumentalistinį ir nekoordinuotą požiūrį į žinių visuomenės plėtrą. Svarbiausios problemos, kurios stabdo Lietuvos pastangas plėtoti žinių visuomenę, yra šios: trūksta aiškios vizijos ir sutarimo, kas yra „informacinė“ ar „žinių visuomenė“; nėra tinkamai atnaujinta žinių visuomenės teisinė ir konceptualioji bazė, neužtikrintas veiksmingesnis įvairių programų ir veiksmų koordinavimas; per menkai aktualizuojama elektroninės atskirties problema ir jos įtaka žinių visuomenės raidai; ignoruojamas Lietuvos mokslo ir studijų sistemos kokybės degradavimas, palaikoma netinkama mokslo ir studijų kokybės vertinimo politika (orientacija į kiekybę). Kyla konfliktas tarp socialinės gerovės visuomenės vizijos (orientacijos į pasyvumą ir vartojimą) ir būtinybės plėtoti kūrybišką, konkurencingą žinių visuomenę (orientacijos į kūrybą). Lietuvos inovacijų politika, inovacijų strategijos ir inovacinės aplinkos kūrimas neatitinka šiuolaikinių reikių. Statistiniai duomenys rodo labai didelį Lietuvos atsilikimą nuo ES inovacijų rodiklių ir veiksmingos inovacijų skatinimo politikos trūkumą. Lietuvos inovacijų politika nėra koherentiška ir veiksminga, o jos svarba per mažai akcentuojama. Nepaisant augimo, bendras investicijų lygis į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą Lietuvoje vis dar santykinai žemas. Neatrandama Lietuvos strateginio konkurencinio pranašumo galimybių, visuomenei ir politikams trūksta žinių ekonomikos ir žinių, kaip socialinių vertybių ir konkurencingumo šaltinių, suvokimo. Lietuva per menkai vertina žinių vadybos ir žinių vadybininkų reikšmę šiuolaikinei ekonomikai. Tuo tarpu nacionalinio ūkio raida vis labiau priklauso nuo to, ar sėkmingai šiame ūkyje susikuria ir veikia nacionalinė inovacijų sistema. Šalyje stinga labiau išplėtos verslo, mokslinių tyrimų ir švietimo

sąveikos, būtinos nacionalinei inovacijų sistemai rasti. Lietuvos inovacinei politikai stinga orientacijos į geriausių pasaulio technologijų, žinių ir patirties perėmimą bei diegimą. Į tai per menkai kreipiama ir šalies mokslinių tyrimų, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo politika. Jei tokia padėti išliks bent penketą metų, pasekmės taps negrįžtamos: esamas mokslo potencialas galutinai diskvalifikuosis, žmogiškųjų išteklių ir protų nutekėjimas padidės iki maksimumo, ekstensyvus šalies augimas sustos dėl sumažėjusio konkurencingumo ir socialinio ekonominio neprisitaikymo, žlugs aspiracijos pasiekti vidutinį ekonominį ES lygį. Lietuva gali likti žaliaviniu *low-tech* ES priedėliu, gali įvykti tapatybės krizė – ji taps dominuojama rusiškosios ir kosmopolitinės anglakalbės kultūrų mišinio.

5. Socialinės sanglaudos ir darnios raidos problemos, nepaisant ūkio plėtros, ne mažėja, o tik aštrėja. Šiuo metu Lietuvos ūkio pasiekimai ne tik nemažina gyvenimo lygio diferenciacijos, o dar labiau ją didina. Pagrindinės socialinės problemos, trukdančios visuomenės poliarizacijos pasekmių mažinimui ir socialinio stabilumo užtikrinimui yra šios: silpna vidurinė klasė; Lietuvos ūkio pasiekimai dar labiau didina gyvenimo lygio diferenciaciją; esminę Lietuvos visuomenės dalį (65 proc.) sudaro žemiausiam ir tarpiniam socialiniams ekonominiams sluoksniams priskiriami gyventojai, kurių gyvenimo lygis nesiekia vidutinio šalies lygio; nepakankamas ir netolygus užimtumas; netinkamas darbo apmokėjimas (darbo apmokėjimo sferoje egzistuoja milžiniška – iki 20 kartų – darbo užmokesčių diferenciacija); socialinio dialogo trūkumas; labai netolygi atskirų Lietuvos miestų ir rajonų plėtra bei skirtinga gyvenimo kokybė. Galima teigti, kad šiuo metu iškilusių tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo bei ekonominės emigracijos problemų ištakos glūdi labai netolygioje miestų ir rajonų plėtroje. Iki šiol vykdyta kaimo politika nėra tinkama: ji neskatina kaimo socialinio kapitalo plėtros, žmonių verslumo ir ekonominio aktyvumo. Ekonomikos augimas Lietuvoje pastaraisiais metais koncentravosi atskiruose miestuose. Tiesioginių užsienio investicijų atžvilgiu tarp miestų ir kaimo rajonų susidarė dar didesni kokybės skirtumai. Kaimų ir mažų gyvenviečių gyventojų išsilavinimo lygis, sykiu ir socialinis kapitalas, yra ženkliai menkesni, negu vidutiniai Lietuvoje, o be kokybiško socialinio kapitalo yra neįmanomos inovacijos ir tolygi bei efektyvi regionų plėtra.

6. Lietuva stokoja modernios, į dabarties iššūkius atsakyti gebančios, šiuolaikinėmis priemonėmis grindžiamos socialinės politikos. Dabartinė valstybės valdžia savo svarbiausiu tikslu laiko socialinės gerovės užtikrinimą tomis priemonėmis, kurios politikos kūrėjų

požiūriu yra optimalios dabartinėje Lietuvos visuomenės situacijoje. Socialinė šalies politika orientuota ne į socialines investicijas, ne į ilgalaikę skurdo ir kitų socialinių problemų prevenciją, bet į socialinę paramą. Ji ne tiek ugdo piliečių gebėjimus siekti gerovės, kiek skatina išlikti pasyviais gerovės vartotojais. Stinga socialinės politikos orientavimosi į vidurinės klasės plėtrą ir stiprinimą. Valstybė per menkai naudojami edukacinėmis socialinės politikos priemonėmis, skiria per mažą dėmesį tam, kad užtikrintų sėkmingą gyvenimo startą socialinės rizikos šeimose ar be šeimų augantiems vaikams. Bendro sutarimo trūkumas dėl svarbiausių ekonominės ir socialinės plėtros krypčių trukdo Lietuvai tikslingai išnaudoti savo ekonominius ir žmogiškuosius resursus.

- 7. Neužtikrinta Lietuvos ūkio plėtros ilgalaikė perspektyva.** Ūkio augimą pastaraisiais metais stumia dvi stiprios jėgos paklausos pusėje – vidaus kredito plėtra ir eksporto augimas. Vis dėlto Lietuvos ūkio struktūra atsinaujina per lėtai: ji nepakankamai moderni, jai stinga ryškesnių ir gilesnių pokyčių. Tad ir šalies ekonomikos plėtra ateityje vargu ar bus tvari. Europos ir pasaulio rinkoms Lietuva paslaugų srityje mažai ką tegali pasiūlyti, išskyrus pervežimus ir (ribotas) turizmo paslaugas. Lietuvos atsilikimas nuo ES senbuvių darbo našumu, vyraujantis beveik visuose gamybos sektoriuose ir grandyse, reiškia, jog ji atsilieka ir naujausių technologijų bei naujausių vadybos žinių srityse. Būtent tokia yra pagrindinė gerokai žemesnio nei kitų ES šalių Lietuvos darbo našumo (produktyvumo) priežastis. Kaip ir galima tikėtis mažoje ir nesubrendusioje ekonomikoje, laisvos rinkos principų įgyvendinimas Lietuvoje nėra tobulas. Rinkos mechanizmą ypač iškraipo atskirų verslo grupių ir valdžios nederamas sąveikavimas (korumpuoti ryšiai), kai kurių valdžios institucijų ir pareigūnų funkcijų verslo atžvilgiu nesuvokimas, biurokratizmas, verslo įmonių pastangos piktnaudžiauti rinkoje įgyta galia ir riboti kitų laisvą pasirinkimą. Verslumas Lietuvoje yra daugiau siejamas su rizika ar būtinybe, negu su asmenine realizacija, iniciatyvos laisve ar atrastomis naujomis verslo galimybėmis. Rinkos institucinė sistema Lietuvoje dar gležna ir turi būti puoselėjama ir stiprinama. Šešėlinė ekonomika, kuri yra dalinio „pasitraukimo“ iš valstybės forma, sudaro ženklų ekonomikos dalį (apie 20 proc. 2004 m.), auga kontrabandos mastai. Lietuvoje esama didelio ekonomiškai neaktyvių gyventojų skaičiaus
- 8. Ekonominei politikai stinga aiškių ūkio plėtros prioritetų, aiškiai apibrėžtų proveržio krypčių ir modernių priemonių.** Šalies ūkio politika yra pernelyg uždara, per menkai siejama su žinių visuomenės plėtra, švietimu, mokslu, inovacijomis, kokybiško socialinio

kapitalo plėtote. Valstybės politikos priemonėmis nekoordinuojama ar prastai koordinuojama pramonės plėtra sukelia skaudžias neigiamas pasekmes, kurių nepajėgia atskleisti tradiciniai makroekonominiai rodikliai. Lietuvoje kol kas nėra investuoto užsienio kapitalo pertekliaus, tačiau yra kai kurių kapitalo koncentracijos tendencijų: bankų ir draudimo sektorių beveik visą perėmė Šiaurės šalių ir Vokietijos kapitalas, energetikoje (dujų ir šilumos tiekime, elektros gamyboje, naftos produktų perdirbime) išvirtina Rusijos kapitalas. Tautinio tapatumo reprodukuojimosi svorio centras pasislenka nuo ūkinės veiklos (ekonomikos) politinės, socialinės ir kultūrinės veiklos link, tuo padidindamas pastarųjų veiklų reikšmę užtikrinant nacionalinės valstybės tvarumą. Todėl „nacionalinės“ ekonomikos nykimas turėtų stiprinti poreikį kuo didesnę dėmesį skirti politiniam, socialiniam ir kultūriniam valstybės savarankiškumui.

- 9. Nacionalinio biudžeto planavimas ir ES struktūrinių fondų skirstymas neatitinka valstybės prioritetų.** Suformuota strateginio planavimo sistema netapo tinkamo valstybės biudžeto planavimo įrankiu: nėra vertinimo rodiklių, kasmet Vyriausybės, ministerijų planai tik perkeliama į kitų metų planus, pakoreguojant vieną ar kitą priemonę, o lėšos didinamos neatsižvelgiant į esamus poreikius. Valstybės fiskalinės disciplinos stoka (dideli ir nuolatiniai biudžeto deficitai ir valstybės skola) didina realias palūkanų normas šalyje, tai mažina investicijas ir ekonominį augimą, o kartkartėmis įvykstančios krizės lemia nestabilią augimo trajektoriją. Paskirų grupių interesai dažnai prieštarauja nacionaliniams interesams. Politinė valdžia, formuojanti mokesčių sistemą, nesugeba apginti ilgalaikėje ūkio strategijoje deklaruojamo nacionalinio intereso – kurti konkurencingą ir žiniomis grįstą ekonomiką. Pirmoji politinė priežastis, lėmusi dabartinę situaciją, yra ta, kad nacionalinę mokesčių sistemą formuoja politinė valdžia, per mažai pasikliaudama profesionaliais ekonomistais. Antra priežastis būtų ta, kad mokesčių sistema yra per daug persipynusi su paskirų ūkio sričių skatinimu bei socialine politika. Praktinė šio proceso išraiška – mokesčių lengvatų, išimčių ir tarifų gausa Lietuvoje. Trečia pamatinė prastos valstybės finansų situacijos priežastis yra ta, kad kovojant su mokesčių nemokėjimu naudojamas represinis principas, o ne rinkos mechanizmai, keičiantys ūkio subjektų elgseną pageidaujama linkme. Lietuvos politika ES iš esmės reaktyvi: Lietuva pagal galimybes įgyvendina ES politiką, nesiekdama savo tikslų, kurie nukryptų nuo europinių. To nepakanka esamam Lietuvos ekonominiams atsilikimui nuo senųjų ES šalių įveikti. Lietuvos ekonominis interesas – siekti, kad ES mažintų valstybinį

reguliuojamą ir privalomus standartus, o ES šalys laikytusi fiskalinės drausmės, reformuotą bendrąją žemės ūkio politiką, vykdytą švietimo, sveikatos ir pensijų reformas.

10. Demokratinė tvarka Lietuvoje nėra stabiliai įdiegta. Lietuvoje vyrauja pasyvi politinė kultūra. Dauguma Lietuvos gyventojų, net ir būdami nepatenkinti valstybės vykdoma politika ir priimamais sprendimais, nemano, kad galėtų ką nors pakeisti, ir nesiruošia imtis aktyvios visuomeninės veiklos. Politinis nepasitikėjimas Lietuvoje tampa sisteminiu. Svarbiausiomis demokratinės politikos institucijomis – partijomis ir parlamentu – nepasitikima taip nuosekliai ir stipriai, kad gali kilti šių institucijų legitimumo problemų. Dabartinis valstybės valdymo modelis įtvirtino „valstybės dominavimą prieš žmogų“. Jis nesiremia piliečių pasitikėjimu bei bendradarbiavimu, dėl to prarandami ryšiai tarp piliečių ir valstybės. Politikos formuotojai neįvertina aktyvios pilietinės visuomenės kaip būtinos demokratinės valstybės išsaugojimo ir tautos gerovės kūrimo sąlygos. Pastarųjų metų politinės sistemos sukūrimai vienareikšmiškai liudija demokratinės pilietinės visuomenės stiprinimo poreikį. Svarbiausia pilietinės bendruomenės savybė – socialinis gebėjimas bendradarbiauti bendrų interesų labui. Viena pagrindinių tokio bendradarbiavimo sąlygų – apibendrintas pasitikėjimas kitais piliečiais. Nors didėjant ekonominiam ir politiniam stabilumui šalyje apibendrinto pasitikėjimo lygis vėl pradėjo kilti, jis vis dėlto išlieka labai žemas. Apibendrintą pasitikėjimą būtina skatinti, nes jo trūkumas sukuria tokias visuomenes, kuriose vyrauja nusivylimas bendrapiliečiais ir valstybe, fatalizmas, ksenofobiškos nuostatos, žemesnė pilietinė moralė, korupcija bei „stiprios rankos“ ilgesys. Visuomenėje vyraujantis nepasitikėjimas bendrapiliečiais trukdo gyventojams organizuotis, telktis pilietinėms veikloms, įsitraukti į savanoriškas asociacijas, bendradarbiauti su valdžios institucijomis sprendžiant šalies, regiono ar bendruomenės problemas. Menkas Lietuvos gyventojų organizuotumas liudija pilietinės visuomenės ir demokratinio režimo silpnumą. Tokiam organizuotumo lygiui esant sunku tikėtis, kad deramai bus užtikrinti svarbiausi Lietuvos valstybės interesai. Todėl skatinti piliečius jungtis į organizacijas, remti organizuotas piliečių struktūras turėtų būti vienas iš valstybės politikos uždavinių. Pilietinės organizacijos yra itin svarbios demokratijos raidai dėl jų atliekamų piliečių socializacijos ir tarpininkavimo tarp piliečių ir politinio elito funkcijų. Tyrimai rodo, kad Lietuvoje gyventojų, dalyvaujančių visuomeninių organizacijų ir judėjimų veikloje, nėra daug. Didelė dalis gyventojų ne tik nėra organizuota, bet ir per mažai žino apie šalyje veikiančias nevyriausybinės organizacijas. Valdžioje esančių asmenų įsipareigojimais

demokratijai nėra pakankamas demokratinės santvarkos tęstinumo garantas. Visuomenės nuomonių tyrimai atskleidžia pakankamai didelės visuomenės dalies pritarimą „stiprios rankos“ politikai, kas kelia rimtą grėsmę, jog rinkimų metu šiomis nuostatomis gali pasinaudoti nedemokratiniai lyderiai, siekiantys manipuliuoti nusivylusiomis ir nepatenkintomis dabartine politine, ekonomine ir socialine padėtimi masėmis.

11. Lietuvos valstybė nėra pajėgi užtikrinti savo informacinės erdvės savarankiškumo.

Lietuvos informacinės erdvės pažeidžiamumą lemia tokios bendriausios priežastys: žemas informacinis technologinis pasirengimas ir apsaugos lygis; Rusijos informacinė kultūrinė ekspansija į Lietuvos viešąją erdvę; menkas visuomenės atsparumas informaciniam manipuliavimui. Lietuvos visuomenė informaciniu požiūriu išlieka pažeidžiama, neapsaugota nuo kitų valstybių informacinių išpuolių. Sąlyginis Vakarų informacinės politikos pasyvumu, besilaikančiu nesikišimo į draugiškos šalies informacinę erdvę principo Lietuvoje naudojasi Rusijos informacinių srautai. Lietuvos informacinėje erdvėje stiprėja Rusijos informacinė įtaka. Ypač Rytų įtaką stiprina susiklosčiusi Lietuvoje kalbinė padėtis. Lietuvoje stiprėja ir informacinės izoliacijos nuostatos: Lietuvos žiniasklaidoje akivaizdžiai stinga tarptautinės informacijos, tiek aktualijų, tiek analizės. Tokios visuomeninio gyvenimo problemos kaip pilietiškumo stygius, patriotizmo nuvertėjimas, europiečio tapatybės nesuvokimas, nekritiškas žiniasklaidos vertinimas bei perdėtas pasitikėjimas visuomenės informavimo priemonėmis didina manipuliavimo galimybes ir aštrina visus informacinius konfliktus. Informaciniuose konfliktuose dirbtinai sureikšminant ir iš konteksto ištraukiant kai kurias problemas, kuriami ir visuomenės sąmonėn diegiami iškreipti vaizdai, siaurinama ir menkinama viešojo gyvenimo erdvė. Problemišku tebelieka Europos Sąjungos bendrosios informacinės erdvės atsiradimas. Lietuva stokoja veiksmingos informacinės politikos.

12. Žiniasklaidos komercializacija ir jos verslo ryšių neskaidrumas kelia pavojų Lietuvos viešajai erdvei.

Didžioji Lietuvos žiniasklaidos dalis kol kas nepajėgi vykdyti jai priskiriamų socialinių funkcijų. Nepaisant to, žiniasklaida turi didžiulę įtaką formuojant tautos tapatybę, Lietuvos visuomenės vertybes. Žiniasklaidos problemas sąlygiškai galima suskirstyti į tokias grupes: žiniasklaidos pataikavimas žemam skoniui, bulvarėjimas; paslėpta komercinė ir politinė reklama, korupcija; informacijos kokybės problema. Svarbiausia šiandienos Lietuvos žiniasklaidos problema laikytina komercializacija. Nedidelėje valstybėje, kaip kad Lietuva, komercializacijos keliamą pavojų didina visuomenės informavimo priemonių

koncentravimasis kelių verslo grupių rankose. Savo ruožtu nemaža dalis Lietuvos gyventojų negali ir nemoka kritiškai naudotis informacinių technologijų teikiamomis žinių gavimo galimybėmis.

13. Tautos tapatybė išgyvena krizę. Konsoliduota tautos tapatybė turi svarbių pasekmių visuomenės socialiniam bei politiniam gyvenimui – ji yra būtina prielaida pilietinės visuomenės plėtrai, savarankiškam tautos gyvenimui. Tačiau lietuviai politine tauta vis dar netapo. Istorinis Lietuvos palikimas itin stipriai įtakojo rezistencinį lietuviškosios tapatybės pobūdį, kuris tebevyrauja lietuviškajame politiniame diskurse. Ši tapatybė grindžiama išlikimo ir pasipriešinimo dominuojančioms valstybės institucijoms logika. Viena svarbiausių ilgalaikio valstybės ir piliečių susvetimėjimo, išlikusio net ir atkūrus valstybingumą, priežasčių – visuomenėje vyraujantis didžiulis nepasitikėjimas Lietuvos politinėmis institucijomis. Politinio nepasitikėjimo pasekmė yra apolitiškos tautinės tapatybės kūrimasis. Valstybė, jos institucijos, politinės piliečio teisės, laisvės ir pareigos lietuviui dar nėra savos. Lietuvos visuomenėje vyrauja archajiška, atsieta nuo modernaus pasaulio realybės ir iššūkių, etninė, o ne politinė tapatybė. Tautos tapatybė suvokiama kaip statiškas, prigimtas, paveldėtas, o ne nuolat savimonės pastangomis kuriamas dalykas. Lietuvos piliečiai, kaip ir sovietinės priklausomybės metais, linkę tapatintis vien su kalba, papročiais, istorija, bet ne su valstybe, pilietinėmis teisėmis bei laisvėmis. Etninės tapatybės dominavimo išraiška yra nepasitikėjimas valstybinėmis institucijomis ir pasyvi politinė kultūra. Ydinga ir grėsminga yra dabartinė situacija, kai lietuviškumas vis dar siejamas su apolitišku etniškumu, o ne su pilietiniu mąstymu, demokratinėmis vertybėmis, laisva politine bendruomene. Dėl savo etninio pobūdžio lietuviškoji tapatybė nepadedą visuomenei įgyvendinti moderniai nacionalinei valstybei kylančių uždavinių, tarp kurių vienas svarbiausių – pilietinės visuomenės ir demokratinės valstybės vertybių stiprinimas. Dabartinė švietimo, mokslo, kultūros ir informacinė Lietuvos politika tautos modernios tapatybės ugdymui neskiria reikiamo dėmesio.

14. Kultūros politiką reikia iš esmės atnaujinti. Šiuo metu valstybės kultūros politika yra inertiška ir nepajėgi atsakyti į šiuolaikinei tautai tenkančius iššūkius. Ji pernelyg uždara, per menkai orientuota į visą visuomenę, stokojanti glaudesnės sąveikos su švietimo, informacinė, socialine ir ekonomine politika, nemėginanti bent kiek stipriau įtakoti visuomenės populiariosios kultūros ir bendros informacinės erdvės. Šiuo metu ji neįstengia veiksmingiau

prisidėti prie vertybinių visuomenės pagrindų tvirtinimo, politinės tautos tapatybės ugdymo, valstybės informacinės erdvės savarankiškumo gynimo.

15. Švietimo sistemai būtinos kokybiškai naujos permainos. Valstybė per menkai vertina švietimą kaip modernios visuomenės formavimo būdą ir instrumentą. Mokslo, studijų ir švietimo sistema reikalauja kokybinio atnaujinimo, glaudžių sąsajų su verslu bei nacionaline politika ir šiuolaikiško administravimo. Per lėtai įgyvendinamos Seimo priimtos „Valstybinės švietimo strategijos nuostatos“: per lėtai kuriama įvairias mokymosi formas apimanti vientisa, mokymąsi visą gyvenimą laiduojanti nacionalinė švietimo erdvė, pernelyg vangiai pagal kuriančios visuomenės poreikius atnaujinamas švietimo turinys ir plečiamas švietimo paslaugų prieinamumas. Pastaruoju metu vis gilėja mokslo ir studijų sistemos problemos; pagrindiniai problemos elementai yra neproporcingas studentų skaičiaus didėjimas universitetinėse aukštosiose mokyklose, žemi studentų atrankos kriterijai, aukštojo mokslo vertės devalvacija. Padidintas finansavimas neišspręstų mokslo ir studijų problemų, nes šiuo metu gaunamos lėšos panaudojamos neefektyviai, studijų kokybė žema, specialybių pasiūla neatitinka rinkos poreikių, pačius universitetus apleido inovacijų dvasia, aukštųjų mokyklų sistema tapo uždara, nieško kelių bendradarbiauti su verslu, nejaučia atsakomybės visuomenei. Nepakankamas alternatyvių išsilavinimo formų (profesinės mokyklos ir kolegijos) populiarumo skatinimas. Reikalingos kokybiškai naujos mokymosi formos, nukreiptos į šiuolaikišką mokymąsi visą gyvenimą, o ne vien į kvalifikacijos tobulinimą. Bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir studijų turinys per menkai siejamas su Lietuvos socialine, ekonomine, politine tikrove.

16. Korupcija ir organizuotas nusikalstamumas tapo ypatingai opi Lietuvos problema, kurios veiksmingam sprendimui stokojama politinės valios ir teisėtvarkos pajėgumų. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad korupcijos lygis Lietuvoje, skirtingai nuo kaimyninių valstybių, nemažėja. Veiksmingų sisteminių priemonių šiai problemai spręsti valstybė nėra numačiusi. Politinė korupcija kelia rimtą grėsmę nacionaliniam šalies saugumui ir valstybės gerovei. Politinis elitas daugeliu atvejų yra korupcijos paralyžiuotas. Lietuvoje stinga veiksmingos modernios nusikaltimų prevencijos politikos.

17. Valstybės konkurencingumui, jos inovaciniam potencialui, ir taip silpnam socialiniam kapitalui bei politiniam organizmui grėsmę kelia nevaldomi migracijos procesai.

Pastaruoju metu jų kokybinis pobūdis kinta Lietuvai nepalankia linkme ir jie įgyja vis didesnį mastą. Vienas labiausiai nerimą keliančių aspektų – jau kuris laikas stebimas vadinamasis protų nutekėjimas, t. y. aukštos kvalifikacijos darbo jėgos praradimas ir dėl to mažėjantis šalies ekonominis, inovacinis, konkurencinis potencialas. Protų nutekėjimą itin skatina Lietuvos mokslo bei studijų sistemos ydos bei įsisenėjusios struktūrinės problemos. Dėl santykinai nedidelių algų Lietuva patiria nemažą didelės kvalifikacijos viešojo sektoriaus darbuotojų (ypač medikų) išėjimo iš šio sektoriaus ir emigracijos mastą. Šiandien egzistuojanti mokesčių sistema blokuoja tiek reemigraciją, tiek „migracinių pinigų“ našų įsisavinimą.

18. Lietuvoje yra pažeista demografinė pusiausvyra ir kol kas nėra požymių, kad ją būtų galima lengvai atstatyti. Valstybei privalu skubiai keisti požiūrį į demografinių procesų reikšmę ir imtis strategiškai pagrįstos, tautos išlikimą užtikrinti pajėgios demografinės politikos, kuri integruotų sveikatos ir socialinės apsaugos, švietimo, kultūros, informacines ir kitas priemones.

3. Pagrindinės rekomendacijos

- 1. Provincialią, uždara, strateginės orientacijos stokojančią Lietuvos politiką privalu pradėti grįsti globalizacijos ir europeizacijos procesų analize, ypatingą dėmesį skiriant Lietuvos interesams šiuose kontekstuose.**
- 2. Atsižvelgiant į globalizacijos ir europeizacijos iššūkius reikia kritiškai peržiūrėti esamus strateginius šalies dokumentus, pakoreguoti juose numatytą gerovės valstybės kūrimo viziją.** Šiuos dokumentus dera papildyti naujais aspektais bei konkrečių politinių priemonių aiškesne ir išsamesne aptartimi. Lietuva šiandien turėtų orientotis į dinamišką ir efektyvią socialinės gerovės arba kuriančią valstybę, gebančią priartėti prie privataus verslo subjektų veiklos reikmių, teikiančią ilgalaikes

socialines investicijas, ugdančią piliečių gebėjimus siekti gerovės, o ne būti pasyviais jos vartotojais. Esminis tokios gerovės valstybės kūrimo veiksnys – aktyvi, savo ir valstybės gerovę kurti gebanti pilietinė visuomenė. Šalies strateginiai dokumentai turėtų numatyti konkrečias pilietinės visuomenės plėtotes, pilietinių teisių ir laisvių užtikrinimo, kokybiško socialinio kapitalo brandinimo priemones.

- 3. Kad būtų įveiktas politinis susvetimėjimas ir jo keliamos grėsmės demokratinei santvarkai, būtina radikaliai keisti valdžios ir visuomenės santykius.** Tam reikia nustatyti veiksmingus viešojo elgesio ir veiklos standartus bei nuosekliai diegti demokratinę tvarką, įtraukiant į politikos formavimą bei įgyvendinimą piliečius ir jų organizacijas, užtikrinant visapusišką piliečių informavimą ir valstybės institucijų veiklos skaidrumą, atskaitomybę bei aukštą moralę.
- 4. Siekiant užtikrinti Lietuvos valstybės konkurencingumą, technologinę pažangą ir kūrybinį tautos potencialą privalu žinių visuomenės ir žiniomis grindžiamos ekonomikos plėtrą padaryti realiai įgyvendinamu valstybės raidos prioritetu.**
- 5. Būtina paversti švietimą realia visuomenės ir valstybės modernizavimo, tautos kūrimo priemone.** Ypatinę dėmesį reikia skirti švietimo turinio ir Lietuvos socialinės, ūkinės bei politinės tikrovės sąsajų stiprinimui. Būtina iš esmės atnaujinti vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų švietimo turinį, transformuoti uždara švietimo struktūrą ir sukurti vientisą įvairias mokymosi formas jungiančią, atvirą nacionalinę švietimo erdvę. Tik esant stiprioms sąsajoms su viešąja erdve, švietimas pajėgs įgalinti piliečius spręsti dabarties problemas, keisti ir tobulinti Lietuvos tikrovę. Valstybė privalo išplėtoti modernias suaugusiųjų švietimo formas, padėti žmonėms įsisavinti naujas švietimo erdves (žiniasklaidą, viešąją erdvę, darbovietes, vietos bendruomenes). Būtina užtikrinti tinkamą tęstinio ir nuotolinio mokymosi kokybę, švietimo sistemą nuosekliai pertvarkyti remiantis mokymosi visą gyvenimą samprata. Aukštojo mokslo sistema turi būti reformuota atsižvelgiant į studijų ir mokslinių tyrimų rezultatų kokybės didinimą, aukštojo mokslo prestižo formavimą. Itin svarbu efektyviai skatinti mokslo, švietimo ir verslo tarpusavio bendradarbiavimą, kurti bendrus sąveikos laukus, reikalingus inovacijoms rasti. Būtina nuosekliai įgyvendinti 2003 m. Seimo priimtas „Valstybinės švietimo

strategijos nuostatas“.

- 6. Reikia transformuoti šalies socialinę ir ekonominę politikas, įveikiant jų uždarumą, aiškiai apibrėžiant jų prioritetus ir papildant jas moderniomis priemonėmis.** Socialinė ir ekonominė Lietuvos politikos turi būti aiškiau orientuotos į dinamiškos ir efektyvios gerovės valstybės, teikiančios socialines investicijas ir ugdančios piliečių gebėjimus siekti gerovės, kūrimą. Lietuvos politikams būtų labai svarbu atrasti jungtį tarp liberalaus ir socialdemokratinio požiūrio į tolesnę visuomenės raidą ir pasirinkti bei imtis įgyvendinti lankstų ir dinamišką, socialinėmis investicijomis grindžiamą gerovės arba kuriančios valstybės modelį. Socialinę valstybės politiką būtina daug nuosekliau orientuoti į ilgalaikių socialinių investicijų teikimą. Ypatingai svarbu padėti žmonėms įveikti „skurdo spąstus“. Tam reikia stiprinti žmonių verslumo gebėjimus, užtikrinti kokybiškų švietimo paslaugų prieinamumą visiems gyventojų sluoksniams. Socialinė politika privalo orientuotis ne tik į žemiausius, ribinius, bet ir į vidurinius visuomenės sluoksnius. Vidurinėsios klasės plėtimas ir stiprinimas turėtų tapti vienu iš strateginių socialinės ir ekonominės politikos tikslų. Racionaliai valstybės politikai taip pat būtinas nuolatinis socialinių ekonominių visuomenės struktūros pokyčių bei ekonominės gyventojų nelygybės dinamikos monitoringas.
- 7. Šiuo metu vienas sudėtingiausių Lietuvos valstybei tenkančių uždavinių – tolygios (darnios) plėtros užtikrinimas.** Valstybės nekoordinuojama ar prastai koordinuojama intensyvi ūkio plėtra sukelia negatyvias pasekmes. Orientuodamasi į darnios plėtros modelio įgyvendinimą, Lietuvos valstybė privalo užtikrinti kelias esmines prielaidas. (1) Privalu stiprinti bendrąjį visuomenės pasitikėjimą, kaip būtiną darnios plėtros sąlygą. Tam reikia užtikrinti gyventojų teisę gauti teisingą, išsamią ir įvairiapusę informaciją apie esamą šalies padėtį, svarstomus ir priimamus politinius sprendimus, kurie būtų grindžiami aiškiais, visuomenei suprantamais argumentais. (2) Valstybės politika turi stipriau pabrėžti asmens ir visuomenės tikslų derinimo būtinybę, kelti viešojo gėrio, bendros gerovės idėją. Mėginimai realizuoti savo siekius nekreipiant dėmesio į visuomenės poreikius lemia žemą bendrojo pasitikėjimo lygį. Toks reiškinys būdingas dezintegruotoms visuomenėms, prie

kurių priskiriamos ir pototalitarinės visuomenės. Kuo aukštesnis visuomenės pasitikėjimo lygis, tuo dažniau asmenys derina savo siekius su bendrais visuomenės tikslais. (3) Reikia nuoseklios informacinės, edukacinės, socialinės politikos perorientuojant visuomenę nuo kaupimo paradigmos prie darnios plėtros, kaip visuomenės prioritetinio tikslo. (4) Būtina iširti Lietuvos regionų raidos skirtumus ir tuo remiantis sukurti skirtingas aplinkas, palankias reikalingų inovacijų diegimui. Valstybė, siekdama tolygesnės regionų plėtros, turi iš esmės peržiūrėti kaimo politikos tikslus, prioritetus ir priemones. Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas regionų gyventojų švietimui, jų bendravimo skatinimui, bendruomenių stiprinimui. (5) Būtina ypatingą socialinės politikos dėmesį sutelkti į rizikos šeimose ir be šeimos augančius vaikus ir užtikrinti jiems sėkmingą gyvenimo startą.

- 8. Privalu pasiekti, kad nacionalinio biudžeto ir ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimas realiai atitiktų valstybės išsikeltus raidos prioritetus ir proveržio kryptis: žinių visuomenę, konkurencingą, žiniomis grindžiamą ekonomiką, Lisabonos strategijos įgyvendinimą, o ne tradicinius ūkio raidos rodiklius.**
- Valstybė turėtų nuolat vertinti esamą visuomenės socialinę ekonominę struktūrą, atlikti įvairių socialinių ekonominių rodiklių monitoringą. Valstybės pajamos turėtų užtikrinti cikliškai subalansuotą biudžetą, ilgalaikį ekonominį augimą, pakankamą socialinę paramą, integracinių procesų ir vidaus reformų pakankamą finansavimą. Ekonominė valstybės politika privalo įveikti interesų grupių spaudimą ir dėl to patiriamus iškraipymus. Lietuvos ekonomikos sistemai nuolat gresia rinkos mechanizmo pažeidimai. Todėl politinė sistema privalo užkirsti kelią piktnaudžiavimams įgyta rinkos galia, stengtis užtikrinti kuo didesnę rinkos dalyvių jėgų pusiausvyrą ir puoselėti bei saugoti konkurenciją rinkoje. Būtina tęsti dabar egzistuojančios mokesčių sistemos reformas, ypač mažinant gyventojams tenkančią mokesčių našta. Valstybei reikėtų atsisakyti nesėkmingų eksperimentų mokesčių srityje vykdymo bei mokesčių lengvatų dalijimo politikos. Geriausiai tinkama valstybei turėtų būti moderni vakarietiška „vidurio kelio“ mokesčių sistema – pamažu didinant valstybės perskirstomų lėšų dalį, išnaudojant bendrą ūkio augimą, tačiau nestabdant mokesčiais gyventojų pajamų didėjimo. Lietuvos valstybei būtinas savarankiškas ir kritiškas santykis su bendrąja ES ekonomine politika bei aktyvus

dalyvavimas ją formuojant. Lietuvos politika turi būti grindžiama įsisąmonintu faktu, kad šalies ekonominiai interesai negali visuomet sutapti su ES vykdoma politika. Lietuvos ekonominis interesas turėtų formuoti siekį, kad ES mažintų valstybinį reguliavimą ir privalomus standartus, o ES šalys laikytųsi fiskalinės drausmės, reformuotų bendrąją žemės ūkio politiką, vykdytų švietimo, sveikatos ir pensijų reformas.

- 9. Reikalinga iš esmės reformuoti valstybės valdymo modelį, padidinant jo lankstumą, efektyvumą, informuotumą ir atvirumą visuomenei. Modernus valstybės valdymas turėtų būti laikomas esmine sąlyga, be kurios sunku tikėtis esminių pokyčių įgyvendinant šalies plėtros strategijas, užtikrinant nacionalinius Lietuvos interesus.** Būtina nuolatos informuoti visuomenę apie naujus iššūkius ir grėsmes. Būtina stiprinti tarpinstitucinį koordinavimą, efektyviai išnaudojant e-valdžios ir e-demokratijos teikiamas visuomeninio sprendimų derinimo ir aprobavimo galimybes.
- 10. Būtina valstybiniu lygiu pripažinti verslumo ir inovatyvumo reikšmę Lietuvos socialinei ir ekonominei raidai bei stiprinti šiuos veiksnius. Žinių ekonomika turi būti išskirta kaip prioritetinga sritis kitų ūkio sričių atžvilgiu.** Būtina akcentuoti žinių vadybos ir žinių vadybininkų reikšmę šiuolaikinėje ekonomikoje. Be to, reikia užtikrinti didėjančias investicijas į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą bei skatinti technologijų perdavimą tarp mokslo ir verslo bendruomenių. Nacionalinio ūkio raida vis labiau priklauso nuo to, ar sėkmingai šiame ūkyje susikurs ir veiks nacionalinė inovacijų sistema. Tik spartesnis negu partnerių šalyse darbo našumo didėjimas gali kompensuoti produkcijos darbo kaštų augimą. Pačių geriausių pasaulio technologijų, žinių ir patirties perėmimas bei diegimas, atliekamas žinių vadybos metodais, turi būti inovacinės politikos esminis siekis. Į jį turėtų būti orientuota ir Lietuvos mokslo tyrimų bei eksperimentinės plėtros, ir profesinio mokymo bei studijų politika. Esminė dabartinės mokslo tyrimų ir eksperimentinės plėtros politikos problema yra ta, kad Lietuvos indėliu į pasaulio mokslą rūpinamasi labiau, nei pasaulio mokslo pasiekimų diegimu į savo šalies gamybą. Būtina parengti vieną bendrą Lietuvos Respublikos informacinės ir žinių

visuomenės plėtros strateginį dokumentą ir peržiūrėti įvairių institucijų, dalyvaujančių Lietuvos informacinės ir žinių visuomenės plėtroje, kompetencijas bei funkcijas, sukurti veiksmingą žinių visuomenės kūrimą koordinuojančią sistemą.

11. Perkelti politinio dėmesio orientaciją nuo centrinės valdžios prie savivaldos ir bendruomeniškumo stiprinimo. Reikia išplėtoti realią savivaldą ir nuosekliai įdiegti subsidiarumo principą.

12. Kryptingas socialinio kapitalo ugdymas, visuomenės tarpusavio pasitikėjimo ir organizavimosi ugdymas yra opus ir neatidėliotinas uždavinys valstybės politikai. Formuojant ir įgyvendinant valstybės politiką būtina adekvačiai įvertinti apibendrinto pasitikėjimo, kokybiško žmogiškojo kapitalo ir visuomenės organizuotumo svarbą siekiant užtikrinti nacionalinius šalies interesus. Apibendrintą pasitikėjimą viešosios politikos formuotojams reikėtų laikyti labai svarbiu demokratinės valstybės, pilietinės visuomenės ir tautos gerovės kūrimo veiksmu. „Iš viršaus“ apibendrintą pasitikėjimą reikėtų skatinti stiprinant efektyvumą tų institucijų, kurios kontroliuoja žmonių veiklą bei švelnina pasitikėjimo riziką. Ypatingai svarbus yra veiksmingas teisėsaugos institucijų darbas bei gyventojų pasitikėjimas šiomis institucijomis. Apibendrintą pasitikėjimą taip pat padėtų kurti efektyvesnis žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimas, visuomenei atviras ir aukštesniais etikos standartais grindžiamas valdžios institucijų darbas, politinės korupcijos pažabojimas. „Iš apačios“ apibendrintą pasitikėjimą kur kas labiau galėtų stiprinti formaliojo ir neformaliojo švietimo sistema bei žiniasklaida, aktyviau ir nuosekliau teigdamos tiesos, solidarumo, sąžiningumo, lojalumo demokratinei valstybei ir tautai vertybės. Būtina išryškinti bendrojo ugdymo, profesinio lavinimo ir aukštųjų studijų pilietinę dimensiją, papildyti formalųjį švietimą praktinių pilietinio veikimo ir bendradarbiavimo gebėjimų ugdymu, glaudžiai susieti pilietinį švietimą su Lietuvos socialine ir politine tikrove. Lietuvoje reikia sukurti ir išplėtoti šiuolaikinę politinio ir pilietinio suaugusiųjų švietimo sistemą. Viešosios politikos formuotojams menką Lietuvos visuomenės organizuotumą derėtų pripažinti rimta valstybės problema. Būtina iš esmės keisti valdžios ir pilietinių organizacijų santykius. Tam reikia užtikrinti valdžios darbo viešumą, visuomenės įtraukimą į

politinių sprendimų priėmimą. Privalu žymiai sparčiau įgyvendinti e-valdžios ir e-demokratijos projektus. Reikia padidinti ir nuosekliai teikti valstybės paramą jaunimo pilietinėms organizacijoms, skatinti šių organizacijų plėtotę ir stiprinti jų visuomeninę įtaką. Lietuvos regionuose nuosekliai remiantis subsidiarumo principu reikia išplėtoti realią piliečių savivaldą. Sustiprintos vietos bendruomenių organizacijos gali tapti patikima pilietinės visuomenės atrama. Būtina skatinti pilietiškai angažuoto verslo ir pilietinių organizacijų partnerystę tiek vietose, regionuose, tiek ir nacionaliniu lygiu.

- 13. Valstybei būtina efektyvi informacinė politika, pajėgi ginti Lietuvos informacinės erdvės savarankiškumą ir atremti visuomenei pavojingus kitų šalių informacinius išpuolius.** Tokiai politikai įgyvendinti reikalingas veiksmingas valstybės institucijų veiklos koordinavimas ir glaudus valdžios, žiniasklaidos bei pilietinių organizacijų bendradarbiavimas. Valstybės informacinę politiką reguliuojančios institucijos turėtų ryžtingiau vertinti Rusijos bandymus brautis į Lietuvos informacinę erdvę. Būtina rimtai analizuoti Rusijos informacinius išpuolius, nes paskirų Lietuvos įstaigų veikla rimtesnės priešpriešos Rusijos veiksams nesudaro. Rusijos agresyvi informacinė politika daro įtaką Lietuvos įvaizdžiui pasaulyje. Siekiant tokius išpuolius neutralizuoti, būtų prasminga pagal galimybes nuosekliai naudoti komunizmo ir nacizmo palyginimus. Būtina intensyvinti informacinį bendradarbiavimą su ES šalimis, aktyviai siekti į Lietuvos informacinę erdvę įtraukti ES informacinius, žiniasklaidos veikėjus. Tik aktyvus įsijungimas į bendradarbiavimo su Vakarais programas bei savų iniciatyvų teikimas šiandien yra vienintelis realus būdas bent iš dalies atsispirti informaciniam Rusijos spaudimui. Be aktyvios savarankiškos informacinės politikos Lietuva pasmerkta likti „pilkąja zona“ tarp Rytų ir Vakarų.
- 14. Reikia sustiprinti žiniasklaidą kaip visuomenės pilietinį forumą, kaip itin svarbią demokratijos tvirtinimo, pilietinio atstovavimo ir dalyvavimo, socialinio kapitalo ir pilietinės visuomenės plėtotės priemonę. Būtina didinti žiniasklaidos priemonių veiklos ir jų nuosavybės skaidrumą, teisinėmis priemonėmis neleisti formuotis žiniasklaidos monopolijoms.** Didėjant valstybės išdo įplaukoms, turėtų

ženkliai didėti ir Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo remiamų programų kiekis ir svoris. Valstybė per Spaudos, televizijos ir radijo rėmimo fondą privalo stiprinti žiniasklaidos pliuralizmą ir remti pilietinę žiniasklaidą. Būtina aiškiai sureguliuoti politinės reklamos problemą. Transliuotojams turi būti taikomi Reklamos įstatymas ir 2000 m. ratifikuotos Europos konvencijos dėl televizijos be sienų reikalavimai. Žiniasklaidos savireguliacijos institucijų sprendimus derėtų padaryti ne rekomendacinio, o privalomojo pobūdžio. Reikia įstatymiškai apibrėžti profesionalaus žurnalisto statusą ir grąžinti į Visuomenės informavimo įstatymą įpareigojimą žiniasklaidos priemonių savininkams (dalininkams) sudaryti raštiškus susitarimus dėl žurnalistų laisvių ir teisių apsaugos užtikrinimo redakcijose.

15. **Valstybė privalo imtis veiksmingų sisteminių priemonių korupcijai ir organizuotam nusikalstamumui mažinti.** Tam būtina stipri politinė valia ir veiksmingos, demokratinei Lietuvos valstybei ir tautai lojalios teisėsaugos institucijos. Taip pat Lietuvai būtina veiksminga šiuolaikinė nusikaltimų prevencijos politika.
16. **Valstybei būtina ilgalaikė kompleksinė demografinė strategija ir kryptinga, į lietuvių tautos išlikimą orientuota migracijos politika.** Būtina neatidėliojant modernizuoti visas gyventojų (demografinės) politikos dalis – šeimos politiką, migracijos politiką, sveikatos politiką, – ir siekti praktinių veiksmų ir konceptualiųjų bei strateginių modelių šioje srityje suderinamumo. Būtina vykdyti demografinės raidos kokybinius tyrimus ir atsižvelgiant į rezultatus formuluoti prioritetines valstybės kryptis apimančias socialinės apsaugos ir sveikatos reformas.
17. **Reikia sukurti ir įgyvendinti konkrečias strategijas bei kultūros, švietimo ir informacines programas lietuviškajai tapatybei išsaugoti ir formuoti europeizacijos bei globalizacijos sąlygomis.** Nacionalinė politika šiuo metu turėtų būti orientuota ne tiek į etninėje bendruomenėje (etnose) besišaknijančios tautinės tapatybės palaikymą, kiek į pilietinėmis vertybėmis grindžiamos politinės tautos tapatybės kūrimą. Lietuvai šiandien reikalingos plačios ir viešos diskusijos dėl tautos tapatybės sampratos, tapatybės kūrimo ir saugojimo uždavinių europeizacijos bei globalizacijos sąlygomis. Valstybei būtina turėti tautos tapatybės konsolidacijos

strategiją ir ją įgyvendinančią politiką. Tam būtina modernizuoti ir su tautos tapatybės kūrimo uždaviniais tiesiogiai susieti dabartinę kultūros, švietimo, mokslo ir informacinę politikas. Ypač svarbu atnaujinti ir esmingai sustiprinti valstybės kultūros politiką, kad ji būtų pajėgi veiksmingai prisidėti prie visuomenės savivokos ugdymo ir tautos tapatybės kūrimo, vertybinių pagrindų tvirtinimo. Būtina didesnę dėmesį skirti humanitarinių mokslų plėtrai bei šios srities tyrimų aktualizavimui bei populiarinimui. Valstybinė kultūros, mokslo, švietimo ir informacinė politika turi padėti visuomenei priimti jos tautiniam tapatumui tenkančius europeizacijos ir globalizacijos iššūkius bei suderinti lietuviškąją ir europinę tapatybes. Tam svarbu akcentuoti vakarietiškas, europines lietuviškosios tapatybės ištakas. Šiuolaikinę lietuviškąją tapatybę formuojant būtina orientuotis ne tik į Lietuvos, bet ir į pasaulio lietuvius. Modernios lietuviškosios tapatybės kūrimas sietinas su pasaulio lietuvių savivokos ugdymu.

- 18. Lietuvai privalu modernizuoti ir esmingai sustiprinti kultūros politiką, kad ji būtų pajėgi dabarties sąlygomis tvirtinti vertybinius tautos pagrindus, veiksmingai prisidėti prie šalies informacinės erdvės savarankiškumo užtikrinimo ir šiuolaikinės tautos tapatybės ugdymo.** Valstybės kultūros politika turi atsižvelgti į populiariąją kultūrą, žiniasklaidą, imtis modernių informacinių ir edukacinių priemonių. Valstybė turėtų panaudoti turimus edukacinius, informacinius ir fiskalinius švertus siekdama koreguoti kalbinį disbalansą, gyventojų kalbinę kultūrinę orientaciją nukreipti į Vakarų, ugdydama Europos kalbų ir Vakarų kultūros pažinimą ir vartojimą, mažindama Rusijos informacinio lauko įtaką. Čia svarbų vaidmenį galėtų vaidinti nacionalinis transliuotojas. Tai pat svarbu didesnę dėmesį skirti humanitarinių mokslų plėtotei ir jų tyrimų sklaidai.
- 19. Būtina sustiprinti Seimo ir Vyriausybės strateginio valdymo institucines galias ir priemones.** Būtų svarbu sukurti Seime Lietuvos Ateities komitetą, sustiprinti Vyriausybės strateginį komitetą, kad jis būtų pajėgus įgyvendinti integralią nacionalinę politiką.
- 20. Siekiant praktiškai ir efektyviai perteikti kokybiškai naujus poreikius ir prioritetus bei užtikrinti sėkmingą valstybės ir visuomenės raidą moderniam**

pasaulyje, siūloma Seimui įkurti nacionalinio statuso Lietuvos informacijos institutą, kuris vykdytų nuolatinę šiuolaikinių iššūkių Lietuvai analizę, atliktų informacinį parlamentinės ir vykdomosios valdžios bei visuomenės aprūpinimą bei prisidėtų prie strateginių sprendimų formulavimo ir jų įgyvendinimo vertinimo.

4. 20-osios rekomendacijos priedas

Siūlymas įsteigti Lietuvos informacijos institutą

Tyrimas parodė, kad į europeizacijos ir globalizacijos iššūkius Lietuva neturi deramo atsako nei iš visuomenės, nei iš politikų, nei iš valstybės tarnautojų pusės. Iššūkiai nėra pakankamai reflektuojami, trūksta savalaikių ir adekvačių politinių priemonių į juos atsakyti. Tai vyksta todėl, kad stinga informacijos ir politinių sprendimų aprūpinimo. Politikams savo tikslų trukdo siekti tai, kad nėra tarpinės grandies, kuri, viena vertus, reflektuotų iššūkius globaliame ir europiniame kontekste, teiktų politikams rekomendacijas, o kita vertus, politikų sprendimus visuomeniškai įprasmintų, padėtų palaikyti dialogą su visuomene ir žiniasklaida. Tradicinis atsako į iššūkius būdas – žinybinio aparato plėtimas sektorinėmis institucijomis (naujomis ministerijomis ar departamentais) – strateginio valdymo problemų globaliomis sąlygomis neišsprendžia. Dėl šių priežasčių politikai, valstybės tarnautojai, ekspertai ir visuomenė negauna visavertės informacijos, būtinos moderniam valdymui ir viešajai politikai.

Iš tyrimo nuosekliai seka išvada, kad reikalinga specifinė institucija, kuri galėtų šiuos trūkumus kompensuoti ir būtų socialinio kapitalo ir mentaliteto modernizavimo, viešosios ir politinės erdvės civilizavimo bei informacinio įgalinimo įrankis. Tai institucija, kuri leistų atsižvelgti į kintančias globalias ir europines sąlygas, užsiimtų tarpsektoriniais, kompleksiniais, integruotais tyrimais, atitinkančiais žinių visuomenės logiką ir svarbiausias problemines sritis.

Siūlomas pavadinimas: Informacijos institutas

Statusas: nacionalinis, nepriklausomas, įstatymiškai Seimo reglamentuotas, valdomas Tarybos.

Vizija: besimokančios visuomenės kuriama globaliai konkurencinga valstybė.

Tikslas: Lietuvos strateginės modernizacijos, struktūrinių reformų ir globalaus konkurencingumo rengimas, atitinkantis Lisabonos strategines kryptis ir žinių visuomenės dėsnumus.

Paskirtis: nuolatinė iššūkių analizė, savalaikis ir adekvatus politinių prioritetų užtikrinimas, politinių sprendimų kokybės didinimas, socialinio kapitalo modernizavimas.

Veiklos principas: Instituto dėmesys telkiamas į tarpdalykines problemas kaip varomuosius žinių visuomenės veiksnius.

Probleminės tyrimų sritys:

1. Informacijos srautai (žiniasklaidos, interneto, kultūrinės ir politinės įtakos)
2. Tarptautinė informacinė konkurencija
3. Tarptautinio konteksto kaita: globalizacija ir europeizacija
4. Žinių kūrimas, sklaida ir vartojimas
5. Švietimo, mokslo, mokymo ir kvalifikacijos kokybė
6. Socialinio kapitalo plėtotė
7. Inovacijų politika ir technologinė plėtra
8. Ekonominės veiklos restruktūrizavimas ir modernizavimas
9. Valstybės įvaizdžio vadyba
10. Valdymo ir e-valdžios modernizavimas, demokratijos plėtra

Funkcijos:

1. Mokslinės, politinės ir visuomeninės informacijos kaupimas, analizė ir apdorojimas
2. Moksliniai tyrimai, projektai ir analitiniai darbai
3. Globalios bei europinės raidos stebėseną ir analizė
4. Strateginio planavimo ir analitinės veiklos sinergizavimas ir koordinavimas
5. Politinės ir viešosios veiklos šiuolaikinių standartų bei reikalavimų nustatymas, jų diegimo stebėseną
6. Politinių sprendimų prioritetų nustatymas ir politinės rekomendacijos
7. Politikų ir valstybės tarnautojų kompetencijos gilinimas
8. Visuomenės informavimas, konsultavimas ir viešieji ryšiai
9. Bendradarbiavimas su valstybės, savivaldos ir piliečių institucijomis
10. Bendradarbiavimas ir kooperavimas su moksliniais ir visuomeniniais institutais